

PÉLD. X. * 7.

Az Igaznak Emlékezete áldott.

TACITVS.

Omnis aetas suorum incuriosa est: praesentia invidia, praeterita veneratio ne prosequimur.

1954

Jó Hirt Nevet Szerető
KEGYES OLVASÓ!

A' Természetenben olyan ritka a FÉNIKS Madár, hogy az csak egy, mikor fok időt töltött-el, meg-vénül, a' fészékben, melyet jó illatú drága fűszerizámokból készített magának a' Pálmafának ágai közé, meg-égyén a' maga hamvából újjítja-meg magát. Erről mondotta Ovidius: *Una est, quae reparat, seque ipsa reseruit ales.* Minthogy ez igen ritka, az Istenről különös ajándékokkal fel-ékesített Embert szokták ahhoz hasonlítani. Melánkon Filep a' maga idejében mondatott közönségesen az értelmefektől Phoenix Germaniae, Német-Ország Féniksének. Sőt ezt a' Verset-is írta vóit neki valaki: *Nulla ferax talem fecit futura virum.* Több oly Férjfiat még a' jövőendő idő-is nem küll. A' Magyar Nemzetben, a' Könyvnyomtatásnak mesterségében, a' Betű-metkésre, önpésre, kéksésre tartozó Mester-emberek között,

olly

olly igen ritka Féniks volt. TÖTFALUSI K. MIK-
LOS, hogy ő a maga Kološvári fészkében a ha-
landóság tüze által porrá lővén, még eddig az ő
hamvából más nem ült. Olly nagy tökéletessé-
gre vitte volt a' Betű-metésnek mesterségét, hogy
még eddig az igen tanult Nemzetek között-is a'
fzemenek kedvesebb Betűket készíteni nem tudtak:
noha immár LXIII Eftendeje el-tölt az ő Világból
való ki-múlásának. Igen ritka, drága, és különös
Kegyelevelével ajándékozta volt meg Isten őtet, és
úgy-is segítetté ő Felsége hogy Példa nélkül-való
a' Magyar Nemzetben, ha fzeinket fel-nyitván
fzemléni akarjuk ő-benne mint valami világos tük-
körben az Istennek tudatos tselekedeteit és vég-
hetetlen Jóságát. Végyük elménkre azt, hogy ő
el-ment *Hollandiába* olly véggel, hogy az Akadémi-
án tanítván azután a' Hazában a' fókás fserént
Pappá légyen. *Hollandiában* lakában pedig a' Ma-
gyar Biblia' ki-nyomatásában, melyet akkor fén-
deköznek vala ki-nyomatattani az Erdélyi Réfor-
mista Ekklesiák, vigyázna a' Nyomatásban meg-es-
ni fokott hibéknak el-törölthetésekre 's meg-jobbíta-
sásokra. De jó Embereknek tanítosokból reá vette
magát a' Könyv-nyomatáshoz szükségesképen meg-
kivántató minden Mesterségeknek meg-tanításokra;
mellyekben olly hamar elő-ment és boldogult, hogy
merő Isten Munkája volt az ő-benne. 1681-ik
Eftendőben kezdette tanulni a' Betű-antést és készí-
tést, látván abban magának jó elő-menetelet 's kön-
nyen tanulható készséget, azon Eftendőben foga-
dott magának a' Metésre Tanító-Mestert hat hól-
napokra két-Láz Forint fizetéssel, a' kitől éle-vé-

vén

vén a' Metés Mesterségének mi-voltát, és az oda
kivántató elzöközket, kevés idő alatt annyira ment
hogy a' Mestere-is meg-íjedne tőle, hogy el-véti
a' kenyerét. A' mint-hogy az a' Mesterségnek hol-
mi rézeit el-törölván, magától találta-fel a' Betű-
nek ékesgetéseiket. Annyira ment csak hamar, hogy
1684-ik Eftendőben a' Magyar Biblia' ki-nyom-
tatására készített Stempelyeket, Mátrixokat, 's ön-
tött Betűket; még pedig olly fzepeket, a' min-mű
Betűkkel soha az előtt Magyar Könyveket nem
nyomtatának. Még pedig ezt annyival-is inkább le-
het tudálni, hogy mikor a' Mesterség' tanulási-
hoz kezdett, idő töltött XXXI. Eftendő Legény
volt.

De nem csak ezt tselekedte, hanem készített
ő 'Sidó, Görög, Deák Betűket, a' melyekből ke-
relett elegendő Pénzt nem csak a' maga tartási-
ra; hanem a' Biblia körül-tjendő minden költsé-
gekre, Pappirosra, Könyv-nyomatók' fzaúkra;
úgy hogy a' mihez mások Fejedelmi költséggel fog-
tanak, azt ő a' maga kezével keresett pénztel, fen-
kinck egy-füllére-is becé nem elegyedvén, díszrete-
sen el-végezte.

A' Biblia körül-is pedig nem csak azt tsele-
kedte hogy azt ki-nyomatatta; hanem az egész
Bibliát értelmes tanult Jó Embereket vévén maga
mellé, Kácsi SámuEL és Tsérsi János, egázán
nagy fonyalmatossággal meg-vísálgatta; és a' mi hi-
bák az előtt a' Nyomatásban be-férkeztenek volt,
feles fámmal azokat ki-törölte, meg-jobbította és
az Irásnak módját a' Magyar Nyelvnek természeté-
hez bőszen igazította.

* 2

Ollyan

Olyan volt azért TÓTFALUSI MIKLÓS a' Magyaroknál, mint *Frabentus*, *Oporinus* a' Helvétusoknál, *Henricus Stephanus*, a' Frantziákánál, *Manutius* az Oláhoknál, *Plantinus*, *Elsevir*, *Janonius* a' Belgákánál, *Bombergus* a' 'Sidóknak a' Vénétusoknál; hanem ez annyival volt előbb-való, hogy nem Anyjáról maradt gazdagsággal folytatta a' Mesterséget; hanem a' maga mesterségbéli Mesterségével kereste a' gazdagságot, 's folytatta köz-hatonra a' Fülséges jó dolgot, Máltán meg-érdemli azért a' *Féniks* nevezetét; mellyről azt írja Seneca: *Smel quingentesimo anno nascitur*. Öt-éáz. Ektendők alatt egykez Eületik. Kivánnám én hogy nem öt-éáz, hanem öt, vagy bár csak öven Ektendők alatt Eületnek ilyen Féniks Erdélyben, 1702-dik Ektendőkben a' maga Pálma-ágai között jó-tselekedeteinek jó-illatú füzzerfámaiból készített Kolo'svári fűfűkben porrá-vált ugyan; de még akkor az ő halhatatlan emlékeztetere írott Verseiben meg-eleveníteni kívánt *Medicinae Doctor* és a' Nagy Enyedi Kollégyiomban a' Görög Nyelvnek és a' Filozófiának híres Tanítója, *PÁPAI P. FERENTZ*. Melly Verseik mind Kéz-írásban 's mind Nyomatásban kezembe akadván, holmi oda tartozó Fülséges és Emlékeztetere méltó Jegyzélekkel meg-világosítván, kívántam hogy azokban ez a' *DACIE PHOENIX* meg-elevenedjék.

ÉLET.

ÉLETNEK KÖNYVE.

Mellybe bé-íratott példás emlékeztetere méltó Neve,

A' NEMZETES, TISZTELETES, TUDOS,

M. TÓTFALUSI
KIS MIKLÓS
URAMNAK:

MI, minekutánna Hazájában tisztelt Fülséges jámbor Szüléitől ISTENnek fzenteltetett volna, elsőben-is a' N. Bányai Oskolában a) olly fundamentomat vete; mellyre

A

Tízte-

a) Nagy Bányán, az ott való Tanátsnak vigyázása alatt, a' Réformátzió kezdetétől fogva, éppen virágzó Oskola volt. Igazgatta azt 1547-dik Ekt.

Tífzeteles azon Ekklesiában tanító ISTEN' Szolgáinak, kik gyermeki szép elméjét fze-
meken tartották, tanátsokból, a' Nagy Enyedi
Kollégiumba jöven, tsak hamar annyit épi-
te, hogy mind ott a' másokat ditséretesen ta-
nithatna, b) mind onnan ki-mesöven a' Fa-
garasi szép Iskola igazgatója rendes hivatal-
lul reá bízattak. A' hol-is ferény fáradozásá-
val azt érdemlette, hogy ama' bölög emlé-
kezetü HORTI ISTVÁN Erdélyi Réformáta Ek-
klésiák' ditséretes Püspökjök, ki gyermeksé-
gétől fogva efmérte, szerette, egész módot
keresett benne, hogy ez Hazájában ilyen
szépén nevedett Plánta, az idegen orszá-
g-beli Akadémiákban, hafznos gyümölszözsre
öntöztetnék. Minthogy pedig kegyes indú-
latja egészen Hazája javára intézte volt ma-
gár, forgatni kezdette elméjében, mivel hafz-
nálhatna többet; látván Isten' Kegyeleméből,
hogy mind az Ekklesiái, mind az Skolai ta-
nítás-

Eft-ben Kovácsi István, és akkor ott nem-
tsak Deák haum' Görög Nyelvet-is tanított-
tak, 's a' mellett Philosophiát és Theológiát.
Ex Orat. Basilii Saikfai edita an. 1576.

b) Enyeden a' felsőbb Klaisifokban, mindenkben
Præceptorságot viselt nagy hafzonnal: igen jól-
is tudta 's Klaisifokat.

nitásra, alkalmas Személyjek bővön volná-
nak, azoknak szükséges segitségekre a' *Typo-
graphia*-i nemes Mesterségre adá magát,
nem tartván idegen dolognak szép tuda-
mánya mellé azt a' Mesterséget társul ven-
ni, fok tudós Typographusok' példájukból.
Ezt pedig oly' fundamentomon veté-fel,
hogy a' ritka mesterségü Betü-metfzést-is
meg-tanulná, hogy azzal Hazájában és Nem-
zetében a' Könyv-nyomatásnak egész mód-
ját minden részeiben meg-erösitené: hogy ne
lenne szükséges ezután a' Betüket más Or-
szágból ide várni; hanem innen-is műsuvá
akármí Nemzetben való *Typographiát* bővit-
hetne. De e' kegyes nagy jó szándékában,
hogy egészfzen a' mint tel-tette volt, elő-
mehetne, fok-féle akadályok meg-gátolák, ki-
váltképen a' súlyos és kinos nyavalyák; mel-
lyek tagait el-esték, és egy néhány Esztén-
dökig e' szép ritka Munkára alkalmatlanná
tévék; és végre nyavalyái között fogydogal-
ván e' világoskodó gyertya, Hazájának 's
Nemzetének nagy kárára, Szerelmesinek
Szekely Mária Alfzonzynak, (kivel-is majd
12. Esztendődig tsendesen élt.) és *Judit*,
's *Annis*, neveletlen Árváinak nagy keserü-
ségekre 1702-dik Esztendőben, Bojtnás-ha-

vának 20-dik napján, Életének LII-dik Esztendőjében szép tsendesen el-aluvék.

Utolsó méltó tisztettségére és fennmaradandó jó emlékezetére Magyar Versekkel kiadatott,

A' N. ENYEDI KOLLEGYIOMBAN.

PROFESSOR PAPAI P. FERENTZ'
V E R S E I.

1.
AZ ISTEN mindenütt és mindenben lakik,
Ember' elméjében pedig ugyan fénlík;
Elmés Mesterségek ezt böltsen beféllík,
Mellyek az Emberek kezeket fegéllík.
a. Mert a' minek dúrva vólt első Kezdeté, 1.)
Az Emberi Elme addig közförülte,
Hogy dífzesb és kellőb formán kedveltette,
Az első nehéznekn könyebb's szebb lett vége.

A 3

3. Nem

1.) Kezdeté. A' Mesterségeknek és egyéb dolgoknak is eredetek és kezdetek nem olyan újak a' mint szokták azok éllatni, a' kik minden dicsőséget a' jelen-való időnek tulajdonítanak. Ujságok azok csak némelley Országokra nézve; de máfokban meg-vóltanak, P. O. A' Puskaport, és Puskával-való éllést találta Európában 1380-dik Élt. tájban, Sibarius, v. Anklitsen Konstantin, v. Szwarta Berthold Barát; de már az előtti 555-dik Élt. Kallinikus tanította a' Görögöket reá, a' ki tanulta vólt a' Saratzé-műfok.

PRO.

3. Nem épült egy nap meg még maga-is *Róma*, a)
A' mikkél *Augustus* meg-izaporította,
Romulus elsőben még nem-is álmodta.
Későre vett erőt a' Tanáts' pompája.

4. Az

nefektől, azok ílmét a' Kinabéliektől. A'
Magnus val' élt az hajókázásban 1302-dik
Ést, találta *Goa János*, *Amalfis* nevű Város-
ban; *Prima dedit nobis usum Magnetis Amalphis*;
már pedig 500-dik Est, azzal éltenek a' Sa-
ratzénusok, a' kik vették vőlt a' Kinabéliek-
től, a' kik régitől-fogva gyakoltották.

Voltanak olyan mesterséges találmányok-is;
mellyeket ma nem tudnak az Emberek. Ma
nem tudják kétfüteni a' kalapáthacó üveget, *Vi-
trum malleabile*; a' minéműt *Tiberius* Tsáfát-
nak vitt volt egy valaki; de hogy el-ne iza-
poritáná 's az atany maga beseftését e' miatt
el-ne veszténé, meg-ölette. Nem tudják ma
a' Filozofusok kétfüteni a' *Tengeri-tünet*, mel-
lyet neveztek vőlt *Ignis Græci*-nak; mellyel
a' Görögök néha meg-ijektették a' Magyaro-
kat. Nem tudják ma kétfüteni azokat a' fűn-
telen égő és világoskodó Lámpásokat; a' mi-
néműket találtak a' *Tulliola* és málok' ko-
porsókban; mellyek mihelyen Levegő-ég
ment reszok, mindjárt el-alutak.

- 2.) *Róma*. Jéru'sálem után az Ég alatt leg-híresebb
Város, a' Hídtörökben *Róma* Várossa; melly
fundáltatott Világ' teremtetése után 3 23 1-dik
Ést. Nevezet' vette ez *Romá*-ról, az Endé-
ás' Feleségéről, vagy *Askánius* Leányáról,
vagy

4. Az Isteni Elme emberi elmében
Tsudáltatja magát; mert minden mindenben,
Fü-fzában-ollyan Böls mint tsillag szerzéséb,
Nints bizonylág nélkül sem nagyban's kicsiny-
ben. Az Ember' elméjét pedig a' mi nézi, (ben.
A' régi Pogány Böls e' fölöl ezt hízi;
Nem egyéb ez hanem Isten' *Lelke rész*, a)
Elme munkájának sem hozzíza sem végi.
6. Isteni Elmének elménk hát tüköre,
Ebben tsudáltatik az ő Bölsésége;
Ebben látszik mind hatalmas tehetsége,
Mindenre érkező szélnél gyorsab' fzele.
7. Szép ugyan Istennek minden teremtetése;
De kettős mértékben van e' dísz Emberbe,

A 4

Mert

vagy *Romus*-ról, *Romulus*-ról, még nem hatá-
tozták meg a' Hídtörökusok. Ezt, mind a' Ró-
mai Imperátorok, Tanáts, és más Országok-
nak gazdagságaikat el-prédáló 's oda bé-hordó
győzedelmeskedő Fejedelmek, Mártzsinfok,
Scipiók, Pompéjusok, igen meg-ékesítették;
mind pedig az igen ditsőséges *Augustus* Tsá-
kár drága épületekkel meg-fényesítette. Trá-
jahnus az Erdélyi győzedelmének mesterséges
Oslópával hírelsét tette, annál inkább Sz. Pál
oda küldött Levélével.

- 1) *Lelke rész*. Az Írás úgy mondotta *Isten'* nem-
ete. Tsl. 17. 8. 28. Ezzel a' bölhátsal pedig
életnek a' Pogány Poéták; *Aratus*, *Kleantes*,
Homerus, *Epimenides*, és málok.

4) Nyel-

Mert egyedül övé a' szép okos elme,
Övé gondolatnak ki-befzélő nyelve.

4)
8. De

- 4) *Nyelve.* Az értelmesen szóló nyelvet adta az Isten az Embereknek, hogy lenne nálok az okoskodó elmének tolmácsa, és a' fiúnak mutató táblája. Olvasunk mindazáltal a' Históriakbán oly oktalán és érzékenység nélkül való állatokat, a' melyek értelmesen állottak. Rómában *Servius Sulpicius* Konful' idejében, egy ökrör értelmesen azt kiáltozta: *Cave tibi Roma.* Vigyázz magadra Róma. *Pittagorást* a' Nefszs folyó-vizéből a' kövek így követelték: *Egészígyel Pittagora!* Muharmadnak Mekkában léteben a' kövek azt kiáltották: *Egészígyel Istennek Profétájá.* *Alkuinás* Tamásról írják, hogy ő ment egykor *Albertus Magnus*hoz, a' ki ötet a' maga tanuló-házában háltatta; az holott a' Krisztus'Képe éjtáka megállalt a' azt mondotta: *Bene de me scripsisti Thoma,* jól írtál én rólam Tamás. Mellyen meg-háborodván mint ha az nem tőta dolog lett volna, egybe törté a' fa-képet. Reggel látván *Albertus* a' Képet egybe-törve, azt mondotta: *Harminz Ejszandók alatt való fáradságotat törted-egye.* Nevezetes a' mit ír *Lokins* egy Publikán madárról; melly volt az *Mauriciusz*, a' Belgák' Fejedelmeké Brakliában, hogy az értelmelen hókifalón bekéltgett, 's a' kérdésekre meg-felelt; mint-ha ugyan okoskodó lélek lett volna benne. *De intellectu humano, Lib. II. Cap. xxvii. p. 427.*

5) *As*

8. De minthogy a' befzéd nem ér mindenüve; Hogy mit akar ember közölhese megfize, És távol lévőkkel jól égyet értherne, Befzéd mellé Isten az *IRAST* rendelte. 5)
9. Az Irásnak pedig nem mind egy volt módja, Mert elsőben írtak *viasefzar* táblákra, 6) Nem vala melléje sem penna sem tinta, Hegyzett vas titulusal írtanak azokra.
10. Azután találtak vékony fa héjakat; Kivált dítsérték az *Egyiptomiakat*, 7)
A 5 Nilus

- 5) *As* Irást rendelte. Mikor kezdődött az Irás' Mestersége? Annak végére bizonyosan nem lehet menni. Nem ok nélkül tartják azt az értelmet fok Tudósok, hogy a' Móses előtt Élt Emberek, *Patriárkák*, jegyzetnek-fel holmi szükséges dolgokat az ő Maradékjoknak háznokra, 's jöendő tanúságokra. *Jób* maga is így szólott: *Vajba valóki azt iselokedetné, hogy az én befzédem meg-ittatának, vas-pennával kö-fűklára megfethetnek.* Volt hát akkor Irás. Mikor a' Babel Tornya' építésére köölt Nimród, a' téglákra neveiket fel-íratá a' téglais-nálóknak, a' 'Sídók költeményeik íerint.
6) A' *viasefzar* táblákra írták-le hegyes-vassal a' magok akarajokat, azokat be-borították, kötöttek, pészérelték, 's úgy adták a' Követeknek hogy el-vigyék. Kiket neveztek a' táblákról *Tabellarius-oknak.*
7) Volt *Egyiptomban* valami *Pappiros* nevű két fing-ni magaságú Plánta, mellynek a' haja alkalmatos

Nilus' nádjairól hántották azokat,
Ezekre írták-le ő akaratjokat.

11. De minthogy ez vékony és tartatlan vala,
Euménis mált találá *Pergamumba*, 8)
E' pedig nem egyéb hanem a' bőr hártya;
Mellynek hafzna terjed fok *Sékulumokra*.

12. E'

matos volt arra, hogy reá írjanak. Ugyan
abból hajó-köteleket 's vitorlákat-is készítenek.
Az Nagy Sándor ideje tájban kezdettenek a-
zon fa-hajából az írásra alkalmasabb matéri-
át készíteni; de azon-is fenn-maradt a' Pap-
piros nevezet. A' *Chara* nevezet úgy tart-
ják a' Görög Élből *χαρς* Egészséggel hármaz-
zott; mint-hogy a' *Levelekben* egéséget ki-
vántauak egy-másnak. Azért mondatott *Char-
ta Salutatrix*. A' Papirosnak rétes haja fel-ha-
fogattatván mondatott *Phylara*-nak, és *Bibli-*
nak; ez ma könyvet, amaz árkoit télen.

- 8) *Euménis* az Attalus' Fia, azért találta volna
Pergamumban az írásra alkalmas bőr készített,
hogy *Ptoloméus Egyiptomi Király* el-töltötte
volt a' Papirosnak Egyiptomból való ki-vite-
lét, ne hogy *Euménis*-is oly' könyves há-
zat kérezhetne magának, mint a' *Ptoloméus*.
Meg-volt az írásra alkalmaztatott bőr annak
előtte-is, tsak hogy *Pergamum* városában job-
ban tudták a' kikészítést, és onnan nevezték
Pergaménus-nak.

9) A'

12. E' drága hártával mind addig élének,
Míg *Pappiros Malmot* későre lelének, 9)
Péppé tört ruhából papirost öntének;
Mellyet ma könnyebbé 's öltösböbbszereznek.
13. Az első időben még betű fem vala,
Hanem *Kádmus* ülvén tengerre hajóba, 10)
Betű újságokat vün Görög Országba,
Onnan által-hata az-is *Latiumba*.
14. Mert bofzorkánysággal híres vén *Kármenta*, 11)
Kit *Proféta Afzfony*-fzámban világ tartá,
Arkadiából fel - kelvén, *Latiumba*
Betüket és írást maga fzaporíta.

15. Így

- 9) A' *Pappiros Malmot* ki találta, és mikor? nem
elég világos; de már a' Negyedik Százban
meg-volt, hogy a' péppé tört ruhából tsinál-
ják az író pappirosát.
10) *Kádmus*. Volt a' *Penitziusoknak* *Fejedelmek*,
Jósúé ideje táján ment vült Görög Országba,
és ott úrakodott; úgy tartják, hogy *Kádmus*
vitte volna a' Betűköt-is a' Görögök közzé;
de látszik az hogy előtte-is voltak Betűk;
lehet hogy ő felebbeké palléroza vagy fá-
mokat faporította, mint *Palamédesről*-is írják
hogy a' kettős Betűket találta volna.
11) *Kármenta*. Volt egy *Nikofrata* nevezettel jó-
vendölő *Archadial Afzfony*, a' ki *Kármenta*-
nak mondatott a' *Carmen*-ről, hogy ő versel
lokot vült feleletet tenni 's jóvendölöni; úgy
adják-elő, hogy e' vitte volna a' Betűket
Itáliába.

12) Kéz-

15. Így fok Száz Esztendőkö' folyása rendiben,
Mindent kézzel írtak nagy kötés könyvekből 12)
 De minthogy munkás volt, volt oly drága bötse
 Hogy minden szegénynek nem juthatott ebben.
 16. Még Szent Pál-is félti vala a' könyveit,
 Hátyára ki-adott fok szép írásait,
 Gondolván ha el-vész mikor ír ő annyit,
 Timotéusra bízta az el-vitelit.

17. Faus-

- 12) *Kézzel írtak* azokat a' nagy fámu könyveket,
 a' melyek találtattak a' régi híres Könyves-
 házakban, Alexandriában ki többet ki keveseb-
 bet ír; de *Theodréus* ír száz ezer darabot a'
Ptoloméus Egyiptomi Királyában hogy volt.
 Az *Emmésus* Pergamumbéli Könyvesházában
Plutárkus ír két száz ezret. A' *Konstantzi-*
nápolyiban, mely el-éget *Basilius* Imperátor
 alatt, volt hat-száz ezer. *Erpénus* a' *Felsá-*
na Bibliotékában, tsak Arabs könyveket hú-
 szan- három ezret; az *Abissinai* Királyi
 Könyves-házban, többet tíz-száz ezer darab-
 nál. *Vide Theopbili Spizellii Bibliothec. Arcana*
revela. A' Magyaroknak is dicsőséges *Mátyás*
 Királyjok, ebben is kívánta a' maga emléke-
 zetet fenn-hagyni, hogy igen nevezetes Bib-
 liotékát állított-fel minden-féle hafznos köny-
 vekből. E' végre tartott életében harmincz 16
 írót, a' kik igen szépen le-írták a' Köny-
 veket, melyeket arannyafon selyem boríték-
 kal 's a' maga tiszteivel meg-ékelítve kötö-
 tett-bé. *Vid. Olahi Hung. Cap. V. p. 9.*

13. Ki

17. *Fauslus* Német nemzet azután támad,
 Móguntziában új formákat gondola,
 Bik-fából faragott Betüket tsinála,
 Mellyet oftán rézre 's ónra-is próbála. 13)
 18. E' bolts Mesterségben mütata remeket,
 De szegénység miatt nem talál érteket,
Gutemberg nagy gazdag meg-látván ezeket,
 Költséggel segíté 's úgy érék végeket.
 19. Járula harmadik *Sefferus* elméje,
 Ki a' Betük mellé *Matrix*-okat lele,
 Kikbe elsöben-is atzél betüt verne,
 Azután beléjek ön betüt öntene.

20. Mi

- 13) Ki találta a' Könyv-nyomatásnak Mesterségét?
 vefezkednek felelte már régtől-fogva. A' Si-
 náknál már más-fél ezer Elztendővel meg-
 volt az előtt hogy az Europaik fel-találták.
 Ugy tartják, hogy leg-elsöben Hárlemben ta-
 lálta *Laurentius Johannes* vagy *Colerus*, és ott
 nyomtatták-ki az 1428-dik Elzt. az *Donatus*
 Grammatikáját. Az-után *Joannes Mentelius* Ar-
 gentinában, ennek valami szolgája e' titkot
 Móguntziába közlötte *Fust* v. *Faufus János*tal;
 ez többre vitte; a' ki segítségül vette maga
 mellé *Gutemberget*. *Faufus* mellé akadott
 annakutána *Petrus Schefferus*, a' ki újabb ta-
 lálmányokkal ékelítette ezt a' mesterséget;
 mellyet látván *Faufus*, *Léonáyt*-is *Krisztiná-*
 néki adta feleségül. Innen oftán a' *Vénecziatok-*
 hoz el-terjedett 's más felé-is a' Könyv-nyom-
 tatás Mestersége.

14. Erat-

20. Mikor már ez mind így rendesen meg-vala;
De az író-tenta alkalmatlan volna,
Azon *Seffer* a' sürü tentát találja,
A' mellybe mártódnék a' nyomtató-lapta.
21. Fel-talldák módját, nem-is hagyák ebbe;
Sőt állitják hárman tökéletességbe,
Egy néhány Könyveket Világ' eleibe,
E' Mesterség szerint adnak-ki elsőbe.
22. Ezer Négyváz felett ötven számláltaték;
Mikor e' Mesterség így ki-mutatódék;
Elsőben-is hafznát a' Németek vevék,
Szomfzéd Nemzeteket még tsak hírrül érték.
23. De nem soká maradhatta ez határba,
Tsak hamar bé-hata szép Olasz-Országba;
Kivált Néppel rakott Velenteze Városba,
Hol a' Német kezdet állatik szebb lábra.
24. Olasz elme vévén így e' Munkát kézre,
Hamar Rómába-is frisselve bé-üle:
Innen Florentzia Városba belölle,
És Neápolisba renddel ki-terjede.
25. A' hegyeken által kele Galliába,
Vitéz és Tudófsal bő Helvétziába,
Kinek több Városi között Tigurumba,
Ugyan meg-nyomula szép Basileába.
26. Mintegy közönséges Könyvek' Műhelyéből,
Sok régi Paterek kelének-ki ebből;
Íráfokat ki-rázák molyból és szennyből;
És új ábrázatra hozzák a' régiből.

27. Kö-

27. Köszöni ezt minden *Amerbakkius*-nak,
A' Basileai fő Tipografusnak,
Nem kevésbé a' tudós *Frobenius*-nak,
A' híres *Erasmus*' lelki barátjának. 14)
23. *Erasmus* sokat ír, emezek utánna
Sok ezer munkákkal bósátják világra,
Másfok-is kezeket vetik e' süjtóra,
E' kohot melegen tartják köz hafzonra.
29. E' Mesterség ofztán hata Belgyiomba,
Elsőben-is pedig nagy Lovániumba;
Onnan fészket raká túl Hollándiába,
Holott reménségét állatá jobb karba.
30. Hollandus' munkája lön mindennél tisztáb,
Mindennek e' munka fzemét tölti inkább,
Minden azon kapván betesebb és drágáb.
Azólta mind feljebb nőtt nem pedig alább.
31. Ezek' példájából ki ki Országában
Illyen Műhelyt emel, szomfzéd Angliában,
És azontúl a' széles Hispániában,
Meg-ízerzi Lengyel-is nagy birtokában.

32. Ma-

- 14) *Erasmus* nagy híri nagy tudós Ember, Világra bósátotta kéz-írásitól az *Augustinus*, *Hieronimus*, *Amobius*, *Hilarius*, Munkájjokat Basileában, és sok más egyéb könyveket-is. A' maga Írásai kilevz foliántban vagynak ki-nyomtatva. Párisban 1527-dik Eßt. ki-nyomtatván a' *Colloquium*-át 24 ezeret nyomtatott a' Tipografus, s még-is hamar el-költ.

15. Ma-

22. Magyar-Ország ebben szenved még-is
 (tsorbat, 15)
 Pofon orvoslá-meg elsőben ez hibát; 16
 Török Bálint rá szerzé Pápa városát, 17
 Meg-mutatá ő Nagyságos Uri voltát:

33. Azon

- 15.) Magyar Országba nem elég bizonyos ki és mikor hozta-bé a' könyv-nyomató műhelyet. A' XVI-dik éáznak közepe tályig úgy tapa-talom hogy a' Magyar könyveket nyomatták vagy Bétsben, vagy Krakkóban Lengyel Országban.
- 16.) Pofon. Nem tagadhatom ugyan hogy Pofonban nem lett volna elsőben Tipográfia, de elsőben bizonytalan; régi ott nyomtatódott könyv első nem fordult. Leg-régibb a' Silvester János Új Testamentoma, mely Szegeden 1541-dik Ést. nyomtatottott.
- 17.) Török Bálint. Eningi Török Bálint Szulimán Tsáfártól fogságba tetetett 1541-dik Ést. fél-ven annak nagy vitézségétől Szulimán Tsáfár, 's el-is vidolhatván György Baráttól; a' melly fogságból foha meg-nem szabadult: annak előtte kelle azért meg-kerzeni a' Tipográfát. Volt-is Pápa könyv-nyomató műhely a' XVI-dik éáznak vége felé, 1577-dik Ést. nyomtatott ott Hylár Gál: de magá-e volt-e a' Tipográfia, vagy az Uraság állította-fel; nem világos. Mivel barnmefisága Péter-is nyomtatott nagy könyveket; Sempien 's Detreki Várában; a' Balassa Uri: mellett lakván 1578-dik Ést. tájban; de magá-e volt a' Műhely

23. Azon Ur Debrezent-is etre rá szerzé; 18)
 Etsedi

és a' műhet; úgy Kolosvárt-is a' Helta-e: meg lehet az, hogy Pápa-is a' Papé volt. 1592-dik Ést. Patat Ilyódu nyomattatott egy szép Könyvtáskét Pápa az Ur Varsotájáról; melyet ajánlott Török István-nak, a' ki Unokája volt Bálintnak, 's maradék nélkül holt-meg Bethlen Gábor Fejedlem alatt.

Volt afféle Műhely Gizingen avagy Német Újvárbán a' Battyáni Urak' Váraisokban; a' Battyáni Boldisár és Fia Ferentz idejékben. Bejthe István Réformátus ott való Pap' és Páspók' Könyvvel, a' Kerekyéni Hítről és a' Sákramentomokról, Gizing Vároisában nyomtatattak, 1582-dik Ést-ben. 8. R. 1614-dik Ést. Imre Farkas volt a' Könyv-nyomató.

- 18.) Debrezent-is. Török Bálint bírt Debrezent Vároisát; 's ha ez az Ur kerzett oda Tipográfát, annak kellett lenni fogsága előtt; az az: 1541-dik Ést. elő. En ezt ugyan nem tagadom; de nyomát nem láttam. Leg-első Könyv-nyomató a' kit meg-jegezhettem, Török Mihály; a' ki 1563-dik Ést. nyomtatta-ki a' Melius Peter' Innepekre válogatott Prédikációit, és a' Rómaiakhoz írott Levélre való Magyarizáját. Számálók-elő itt egy néhány Tipográfusokat; a' kiket eddig-elég meg-jegeztem, hogy voltak Debrezentben az idő keretén:

1563. Török Mihály.

1565. Hofvalter Rafael; nyomtatta Magyarul a' M. O. Dékretnokat, és a' Verbózi Törvénye' Summáját. A' Sámuel és Királyok' Könyv

B

véc

Etsedi Bátori István Ur hogy érté,
Vijolyba a' Nyomatató-műhelyt viteté, (19
A' Ma-

vét, a' Méllus fordítása szerint; a' végén e'
vagyon: *Debrezenben, Rafael Hofbalter nyom-*
tatta. 1565-dik Ész-tben.

1575. Komlos András; többire Deákul szokta fel-
tenni a' nevét, *Andreas Lupulus*; 1577-dik
Ész. meg-holt, az Özvegye fenn-tartotta a'
Műhelyt.

1577. *Hofbalter Rodolf*, Tigrumból való volt; de
völt-e' ez *Rafaelnek Fia*, *Atyja*, vagy nem?
nem lehet tudni. 1584 Ész. nyomtatta-ki a' Káro-
lyi Péter' Apostoli *Credo-ra* írott *Prédikációt*.

1590. *Tyktornyai János*, ennek neve alatt sok
jó Könyvek vagynak ki-nyomtatva.

1510. *Lipfai Réda Pál*. E' nyomtatta-ki 1611-
dik Ész. az Ijabb *Helai Gáspárral* egyet-ért-
vén, a' *Tripartitumot* Magyarul és Deákul.

1622. *Lipfai Réda Péter*, nyomtatta leg-elsőben a'
Mélotai István Speculum Trinitatis nevű könyvét.

1639. *Fodorik Menyhart*.

1664. *Karantsi György*. Ennek nyomtatása első-
ben igen szép volt; de a' Betűk el-kopván
s meg nem újítatván, azután igen ártelen
lett. Mellyre nézve, köz be-féddé vált: *Kar-*
antsi Betű; az az, kopott, rút.

1675. *Ro'snyai János*. 1684. *Tütfői István*.

1690. *Kútfai Pál*. 1700. *Vintze György*.

1723. *Viski Pál*. 1739. *Margitai János*.

1732. *Biró Mihály*. 1754. *Kállai Gergely*.

1760. *Margitai István*.

19) *Vijolyba*. Bátori István, Rákóczi 'Sigmund,
Ho-

A' Magyar Bibliát innen ki-bővíté,
34. Erdély' Országa ezt távolról nézelli;
De kedvét ez arant senki-is nem tölti:

B 2

Refer.

Homonnai Druegt István, gazdag Réformátus
Uri Emberek; a' Biblia ki-nyomtatására köl-
tségeket egybe-adván, mind Betűket, Pappiros-
sat, mind pedig Mester-embert *Mánikóvi Bá-*
lintot hozatván, *Vijoly*-ban úgy nyomtatták-ki
1589 és 1590-dik Ész-ben.

Voltanak még Magyar-Országban Tipográfia-
ák; úgy-mint:

Bartfán, ott nyomtatta a' *Kólsár György* *Posillá-*
ját Magyarul *Gutgesel David* 1579-dik Ész.

Stokkelius Deák *Posilláját* 1596-dik Ész.

1607-dik Ész. kezdették volt Magyarul nyom-

tatni a' Bibliát; de belé hagyák, meg-ij-advén

a' roész Magyarságtól. 1628. *Klofi Jakab*;

1668. *Szabók György* volt a' *Tipografus*.

Kásán is volt *Tipográfia*, 1668-dik Ész-töb-
ben

Túrta David; 1669-dikben *Erikus Erik* nyom-

tattott ott.

Solán, 1665-dik Ész. nyomtatott *Dalán János*.

László, 1630-dik Ész. fogva, tovább ház el-
cén-

dőnél a' *Bréver* *Familia* birta a' *Tipográfiát*;

a' mellyet fel-is vitt volt csak nem a' felső

pontjára; fok szép drága Könyvekkel gazdagí-

totta a' Hazát. Az Új *Testamentomat*, sőt

az egész Bibliát-is ott nyomtatta.

Patakra, *Lorándfi* 'Sul'sanna *Fejed*. *Ak'öny* állított

volt *Könyv*-nyomatató műhelyt 1650 tájban;

mellynek a' *Fejed*. *Ak'öny*' halála után 1670-

dik Ész. tájban, úgy látszik, vége-is lett. Ti-

pogra-

Reformationnak de benne kezdeti, 20)
Hogy jön, emebben-is örömet el-éri:

25. Mert *Hontérus János* Erdélybe érkezék, 21)
Ki Basileában immár régen lakék,
Könyvekkel 's Betűkkel ott ő meg-töltözék;
Melly kezdetből Erdélyi Jó gyarapodék.

36. *Refor-*

pográfusok voltak, *Reus Gylögy, Reusnyai János.*

Tispregen-is volt Tipográfia a' XVI-dik százban.

- 20.) *Reformatio*, hol, kik által, és miképen kezdődött Erdélyben? Jó dolog volna azt, világosan le-írván, közt-haasonra borsítani.

- 21.) *Hontérus János*, volt Braffai Várofi Embernek gyermeke; tanult a' Hazájában; Krakkóban Leungyel-Országban; Basileában nevezetesen; az holott fiép könyveskéket borsítván világ-ra, elméletisé lett a' Tudósok előtt. Erdélybe jött 1533-dik Ekt. magával egész Tipográfiai kézületet hozván, mindjárt a' Fűksé-gelb könyveket kezdette ki-borsítani. Fordultanak-elő 1534-dik Ektendőtől fogva Brás-sóban nyomtatott könyvek; de a' *Typográfusok* nevek fel-téve nincsen. Illyenek:

1539. *Mini Publani Encbiriadon, et dicta Sapientum.*

1545. *Dyficba Novi Testamenti, Libros et Capita exhibitia.*

1549-dik Ekt. meg-holt *Hontérus.*

1551. *Pauli Kyr M. Dns. Samitatis Studium.*

1555. *Nov. Test. Graecum, cum versione Erasmi Annotationibus. Walent. Wagneri et ejus sumptibus.*

1556

36. *Reformálá Brassót egész Bartzasággal, 22)*

Műhelyjét emelvén hasznos Autorokkal,
Mind a' Görög, mind Deák nyelven valókkal,
El-tölté ez Hazát a' Jó Tudománnyal.

27. Ezen kis Országban Skolákat-is nyitja,
Régi barbariest belölle ki-írta;
Könyveket 's Tudományt bővön el-folytata,
Es emlékezetét jó példában hagyta.

38. Szálla e' Mesterség osztán *Kolovárba, 23)*
Heltai Gáspárnak forgolódására:

B 3

Ott

1556. *Farrago Epigrammatum Phil. Melanctonis; Aphtonii Progymasmata. Bona Tamás könyvei.*

1580. *Joan. Decani ode congratulatoria, Steph. Batori de Victoria relata de Moschis.*

- 22.) *Hontérus* adott volt-ki egy könyvet, *Libellum Reformationis Coronensis, 1545-dik Ekt.* a' melly mindazáltal nem azt tanítja; miképen ment-véghez a' Reformáció; hanem inkább azt: mit kell tselekedni a' Réformált Ekklesiáknak.

- 23.) *Kolovárba*, mellyik *Esfstrandében* ment-bé a' *Tipográfia*, és előben ki volt ott *Könyv-nyomató?* Bizonyosan ugyan nem állathatom; de itélem lenni, *Heltai Gáspár* a' *Kolovári Papot*; a' ki *Kolovárt* Nyomató-műhelyet állított-fel. Mivel senkit nem találók a' ki előtte nyomtatott volna; sem könyvre nem akadtam. Legelső *Kolovárt* nyomtatott Könyv, mellyet lútam; a' Magyar Biblia, mellyben e' vagyoni: *Cum Gratia et Privilegio Reginalis Majestatis.* *Kolovárban 1551-dik Ekt-ben Heltai Gáspár*

és

Ott vala a' Műhely miglen mind el-kopa;
Ki meg-ujjíthatná Mestere nem vala.

39. Vá-

és *Hofgräf György* által. Ugy gondolom, hogy a' Betűk és a' Műhely volt a' *Heltai Gáspár*; a' Mester-Ember benne volt *Hofgräf György*. Minthogy a' következő Ektendőkben többire (gy Ekták fel-tevni: *Typis Gaspars Helti*, v. *Typis Heltai*. Magyarúl: *Heltai Gáspár Műhelyébe*.

1552-dik Ekt-ben az *Ennek Éneke*, Példabé-
des Könyv, ki-nyomtatott S. Rék. A' vé-
gü e' vagyon: *Colozvárbán nyomtatott, Hel-
tai Gáspár és György Hofgräf által*, 1552-dik
Ekt-ben. Az után való Ektendőkben valame-
nyi Könyvek ki-jöttek; mind a' *Heltai Mű-
helyében* jöttek-ki.

1577-dik Ekt-ben meg-holt. A' Könyvnyom. Mű-
hely állott az ifjabb *Heltai Gáspár*, a' ki
Tanácsbéli Ember-is volt Kolosvárt. 1611-dik
Ekt-ben a' *Tripartitum* a' *Debreczeni* Ti-
pografusál együtt ki-nyomtatott. Ennek ha-
lála után, a' *Tipográfia* állott ennek *Sogorára*
Róvius Mátyásra, kinek felesége volt *Heltai Anna*.
Ennek idejében 1616-dik Ekt-ben, *Heltai Anna*
Műhelyében nyomtatott *Makai N. János*. v.
Deakúl *Johannes R. Makai*, az *N. Nyírő*, az
R. Ráfort téhen. 1624-dik Ekt-ben; *Válasz-
túti András* nyomtatta a' *Heltai Anna* Műhelyébe.
1625-dik Ekt-ben, *Szilósi András* nyomtatta,
a' *Heltai Anna* Műhelyébe. Holt-meg e' a'
Róvius vagy *Szörös Mátyás*, 1637-dik Ekt-
ben; a' ki 40. Ektendők alatt volt Kolosvári
Tanácsbéli Ember, Ennek halála után ment
Róvius

39. Várad Városába hata e' jó ofztán, 24)
Ki eddig e' jótól üres vala 's pufztán;
De bezzeg e' hibát ki-pótola ofztán;
A' híres *Szentzi Abrahám* oda szálván:
B 4. 40. Ez

Róvius Mátyásra az ifjúra, a' ki a' *Száz Ek-
klésia* Papja-is volt; az után *Róvius Jánosra*.
Ezen Műhelyben nyomtatott *Abrugi György*
1631-dik Ekt. fogva, 1660-dik Ektendő tágig;
az után a' *Typographia* meg-kopott, és el-is
romlott.

Hozattanak az Unitáriusok az után 1696-
dik Ekt-ben megoknak szép Betűket: melyek-
kel 1697-dik Ekt-ben nyomtatott *Lászlai*
Mihály; az után 1700-dik Ekt-ben *Lengyel*
András; de ofztán a' háborúság alatt bétették
a' *Templomba*; a' *Templommal* együtt 1716-
dik Ekt-ben töltök el-foglaltatott *Szentiville*
Generális által.

24) Várad Városában-is volt valami *Tipográfia* rég-
től fogva.

1568-dik Ekt-ben *Mélinus Péter*, *M. Jelenélek*-
ről itt Könyvét itt nyomtatták.

1584-dik Ekt-ben, *Detri Gáspár* egy Köny-
vetskéjé ott nyomtatták.

Nevezetes Műhelyjert állta-fel Váradon, *Szentzi*
Kertész Abrahám; Betűi minden-félek igen szé-
pek voltak. A' melly *Tipográfia* kéült
lok költséggel és lok *Fejedelmi Embereknek*
's *Népes Ekklesiának* adakozálókából; *szé-
vén* az egész *Bibliának* nagy formában és bőv
Magyarazattal való ki-nyomtatására. Az alatt
lok apróság tanuló *Gyermekek* kámokra való
Köny-

40. Ez, Hollandiából szép Betűket hozza,
Tellyes Könyv-nyomatató Műhelyt fel-állata;
Mellyből fok-fépfalson Nemzetünkre szálla,
Mind addig, míg Várad Török kézre juta.
41. Azon Műhely onnan Erdélybe bé-jöve,
Szentzi helyhezteté bátorságos helyre;
De nem fok időre Világból ki-méne:
Mester nélkül árván marada Műhelye.
42. *Szebenből* magához fogadja Kolo'svár, 25)
Kit

Könyvetskéket borsított világra. Mikor o-
tán nagy kékülettel nyomtatná a' Bibliát,
1660-dik Ést-ben, a' Török meg-véve Vá-
radot. Onnan cisőben ugyan Kolo'svárra; de
azután Szebenbe költözék Szentzi Abrahám;
holott egy ideig nyomtatgatott; de o-
tán 1670-dik Éstendő-tájban meg-holt. Ennek
az Embernek keze alól ki-költ Könyvek, fé-
pek és kevés hibával valók.

- 25.) *Szebenből*, Keresni kezdék a' Réformátá Ek-
klésiák az ő Tipográfiaiokat a' Szentzi halála
után; de nehezen kaphaták vízfűt a' Szebeni-
ektől; 's ugyan oda-is veke egy réfe.
- 1670-dik Éstendőől fogva, *Veresegyházi Sze-
nyel Műhely* léa Kolo'svárt a' Könyv-nyomató,
kinek keze alól szép Könyvek és felső szám-
mal kelének ki.
- 1684-dik Ést-ben, *Németi Műhely*.
- 1689-dik Ést-ben, *Veresegyházi István*, a' kről
az 1689-dik Ést-ben, a' Pozsevári Sinodus
úgy végezett: Veresegyházi István kezébe
borsátja a' Sz. Generalis a' Kolo'svári Tipó-
gráf.

Kit fűz esztendővel már ez előtt Gáspár
Nyomatató-műhelyel ékesíté; de már
Kopott fogyott mátrix, betű új mestert vár.

B 5

43. Oly

gráfát; de úgy hogy a' melly Könyveket ki-
nyomtat, consensus nélkül ne tsekkedje; a'
Betűket inventálják 's úgy végeye kezéhez.
Ezen Tipografus terheltevé a' Kolo'sváriak-
tól közönséges folgálatul, folyamodott 1693-
dik Ést-ben a' Generalis Sinodushoz; kinek-
is ügyét fel-vévé, itt mellette a' fűkséges
helyekre.

1694-dik Ést-ben, Tótfalusi Kis Miklós, ki
a' Betűket meg-újítván a' Nyomatató-műhelyet
meg-ékesítette.

1703-dik Ést-ben, a' Tótfalusi halála után, a'
Supremum Konfistorium arra rendeltetett Embe-
rei által meg-ví-sgáltatván a' Könyv-nyoma-
táshoz tartozó eszközöket, adta Arendába bet-
ven-öt Forintokba *Telegdi Sámuelnek* Éntén-
dőként.

1730-dik Ést-ben a' Telegdi halála után, Sz.
Mihály havának XIV-dik és XV-dik Napján
rendbe fedetvé a' Fő Konfistorium a' Tipo-
gráfát, által adta *Instrukció* mellett Szathmári
Pap Sándornak 1731-dik Ést-ben, Sz. György
havának XXIX-dik Napján. A' ki a' Tipo-
grafiára tartozó dolgokat Német-Országban ta-
núlván maga-is készített mátrix-okat, és a' má-
ga betűivel nyomtatta ki a' Sólitorokat kisdéd
formában.

Szathmári Pap Sándornak halála után vette a'
kezére a' Tipografát *Pataki József*, ki is azt
a' N.

43. Olly Mester Erdélybé 's itt körül nem vala;

A' Tipografia szintén meg-hanyatla,
Mint

a' Nemes Meisterséget tanulta Belgyiomban.
Kinek egy 's más bajaiban való Infanzisjára
a' Széki Generalis Sinodus ilyen válaft tett
1746-dik Elz-ben.

„A' Kolo'svári mostani Reformatus Tipografus
Pataki József, a' Szent Sinodus Generalist
tiszteltes és alázasos Infanzisjával requi-
rálta, mellyben maga meg-fükkül állapaját;
's munkás fázadozása fructusának kevés vól-
tát deplorálja, és ezekre nézve a' Sz. Ge-
neralis az ő Kegyelme Infanzisját Atyaké-
pen considerálta, és a' Tipografiának *auxilium*
járó és hetven-öt Forintokból álló Arendá-
jában *semel pro semper* Harmintz-öt Forintot
el-engedett, contents lévén a' Szent Gene-
ralis a' Negyven Forinttal, mellyet most ő
Kegyelme Tiszteletes Pispók Uram által
administrlált. Egyéb szükséges dolgait pedig
a' Méltóságos Deputatus Urak magokra vá-
lalták, hogy a' Méltóságos Supremum Kon-
sistoriumnak *diligenter* fogják reportálni. „
Könyv-nomtatási Meisterséget mostan-is gy-
korolja.

Példái Isten. Tiz Elz-tendők alatt lakott Belgyi-
omban, az holott mind a' Metzésnek, Betü
tsinálásnak meisterségét, 's mind a' Tipográfiá-
hoz tartozó dolgokat jól meg-tanulta, 1753-
dik Elz-tendő tájban Erdélybe visszafő-jöven,
a' Kolo'svári egyik Tipografiában bé-állatott,
hogy azt igargatná. A' Balásfalvi Oláh nyel-
ven

Mint árva, tsak fogya, kopék, nem ujula;
Kiből e' Nemzetnek érkezék fok kára.

44. Látja

ven való Tipografiáaak sokat használt, oda
szép ékes Betüket készitvén Schempeivel Ma-
rixaival együtt. Tüzi-Meisterségeket-is a' Fő-
Rendeknek gyönyörűkötetésekre szép címűség-
gel sokszor készített.
Nem emlíkezik ugyan néhai *Papai Ferenc* a' Fe-
jérvári Tipografiáról; de vól ott-is.

1567-dik Elz-ben. *Raphael Hofhalter*, *Rejtus*
Tipographus-nak írja magát, 's mikor nyomtat-
ná azt a' Könyvet, mellyben a' Szent Három-
ság Isten, Gőstához három fejtű Tzeitetés-
hoz hasonlították, példás halállal hólt-meg. *Vi-
de Hystor. Reform. pag. 986.*

1568-dik Elz-ben. A' tíz napokon tartó *Di-
sputatio* után a' *vagydon-aford Vidam* *Raphaels*
Hofhalter, *Albae Juliae*. Ugyan azon Elz-ben
a' Tipografiára vigyázott *Tiszlomai István*, Fe-
jérvári Pap, mint az ő mánakja' eleiről, mel-
lyet Nyomtatott Sándor András elian, meg-
küldzik.

1569-dik Elz-ben *Wagner Gergely*, Fejérvá-
ri Iskola Mester vöiseit reá gondot. Dávid
Ferentz Prédikátziól után ezt Nyomatta, *Al-
bae Juliae* 1569. per *Gregorium Wagnerum*.
Nem sokig tartott itt a' Tipografia; mivel
János Király meg-hólt 1571-dik Elz-ben; a'
következő Fejedelem pedig alkalmatlóságot
vévén a' Szent Háromság Egy Istenről-való
Tudományt motkoló Könyvekből, el-tiltatott.

(Mivel

44. Látja ezt idvezült *Tótfalusi Miklós* 26) Széles Tudományú 's elmével hathatós, E' Mesterségben is régen foglaltos, Mestersége után híres, állapotos.

(*Miscellanea Tigurin.* pag. 216.) az Oskola is Fejérváron a' Reformatus Tanítóokra bízott.

Fejérváron azután állítattott Tipografia, BETHLEN GÁBOR Fejedelemléti; melyben *Vilásmati András* és *Miskolci Márton* 1624-dik Ész-t-ben Nyomatván, írták magokat: *Suae Serenitatis Typographiae Cultores*, 1632-dik Ész-t-ben *Jacobus Esmeri Ligniceasis*, Typograph. Principis. 1642-dik Ész-t-ben *Martinus Major Coroneus*, Typ. Principis. 1656-dik Ész-t-ben *Iacobs Bassius* Professor nyomtatottott egy Könyvet illy' Típusfai: *Triumviratus seu Calveus, Bena et Zambius pro Episcopatu*. Nyomatotta ezt is *Martinus Major Coroneus*. Ez a' Tipografia mikor Fejérvárt 1659-dik Ész-t-ben a' Tatar Török el-égette, el-vektett.

Volt Fejérváron Oláh Tipografia-is, melyet, BETHLEN GÁBOR Fejedelemléti szándékozván az Oláh nyelven ki-nyomatattani a' Bibliát, kezdett volt szerzeni; de állította-fel osztán RÁKOTZI GYÖRGY Fejedelemléti, ki is nyomtatatta az Evangéliumok írását és a' Palatina Kátekizis is 1648-dik Ész-t-ben. El-tévelyedett volt ez a' Tipografia-is; melynek fel-keresetése 1668-dik Ész-t-ben parancsolta APAFI MIHÁLY Fejedelemléti Kovácsnai Péternek Reformatus Püspöknek.

- 26.) *Tótfalusi Miklós*. Született Alsó Miskolcban Nagy Bánya mellett 1630-dik Ész-t-ben. Szü-

45. Ki e' Mesterségnek nem csak színién kapott, Hanem bellyeb mély titkaira b-hatott, *Amsterdamban* vetvén oly Fundamentomot, 27) Hogy az ő munkája tudálatnák-még ott. 46. Min-

Szülei voltanak szegény rendbéli Emberek; mivel sohol hogy diet segélytették volna, vagy utánnok valamit bírt volna, arról nem emlékezik. Tanulásának fő gyámola és segítője volt *Horti István*, előben Nagy Bányai, az után Fagarasi Pap, 's végre Erdélyi Püspök.

- 27.) *Amsterdamban* tanulta a' Mesterséget, Enyedi Deákcsága után volt Fagarasi Oskola Mester, onnan indult Hollánciába 350 Tallérral, olly véggel hogy tanuljon az Akadémián is; de a' Hollánciában Nyomatandó Magyar Bibliának legyen *Corrector*. Látván azt hogy a' Biblia nyomtatása alkalmatlanságával sok időt kell ott töltönni, úgy vette magát a' Tipografiához tartozó dolgoknak tanulásokra. Erről való Levelet, melyet írt Professor Pápai Ferencznek ide le-írom.

„Ajánlom tehetségem szerint való szolgálatomat és minden Isteni Áldással bővös, szerencsés boldog Új Elzindott kívánok Uram Kegyelmednek.

Im meg-fogadám Uram én a' Kegyelmed tanácsát, és mindeneket félre tévén, arra fordítám minden igyekezetemet, hogy készítsék magamból annak a' Hazának javára ollyan Embert, nem csak a' minéműt Kegyelmed emléget 's kíván vala; hanem több afféle házonra valót.

46. Mindenféle nyelvben és minden formában
Betűt metízhetsz vala nagyobbban 's apróbban;

Ugy

valót. Minden okok felett mellyek vélekedő
elménnek lepenyőit erre a részre még le-
nem nyomhatták vala, *proposideria* az, hogy
el-jöveletemkor Tiszteletes Püspök Uram a'
Biblia ki-nyomtatásának gondját reám bíz.
A' melly mint-egy más-fél Efstendeig *continué*
Amsterdamban a' *Typographia*-ban való forgá-
sotát kívánja, semmi időm énnékem az Aka-
démiaiban való lakásra 's tanulásra nem ma-
radna. Azért nem csak egyéb okok *ab bonis-
sio et utili ductus*, hanem ez a *necefario* enge-
met erre úfzolván 's kényszerítvén *colligulam*
Istennek felölem ez akaratját, és az ő Felsé-
g. Nevében én a' dologhoz hozzá fogok.
Látom is Istennek tapasztalható Kegyelmet
rajtam és Segítségét. Már az öntésben annyi
cognitió vettem, hogy ha mindjárt haza mennék-
is, *Matruxok* és eszközök lévén akármí *Typo-*
kal boldogíthatnám azt a' Hazát; úgy-mint: ki
már öntöttem itt közel Száz-ezer Betűt, Deá-
kot, 's 'Sídót, és nagyobb részét minden
módon én készíttettem el-is, más senki hoz-
zájuk sem nyúlt. De mivel *Matruxok*nak ker-
zélekre, 's mellyek kívántatnának *ad Typo-*
graphiam bene instrulam, és a' mellyek itt
az én Mesteremnél vagynak, 6000 Tallért
értök. Pénzt sohoannan nem várhatnék, azon-
ban időmet, 's alkalmatosságomat, 's *docilitás-*
omat-is látom reá; már Isten' segítségéből a'
metzéshez akarok fogni; a' mellyben-is ele-
geden-

Ugy jár vala tudós keze az atzélban,
Mint másnak a' könnyen engedő viafzban.

47. Már

gedendő *perfectioma*t reménlek addig hogy vé-
izek, míg a' Biblia' Nyomtatásához kell kez-
denünk, (mert még most hamar a' nem lé-
szen) akkor ösztán *vel nolens* a' *Typographia*-
nak minden tsinnyát binnyát ki-tanulhatom.
Isten mindenképen jól igazgatja a' dolgot; tsak
a' Haza légyen hozzám hű, és végye maga
nagy halzúdra 's ékesítésére igyekező *Alumnus-*
sának szolgálattját; ha meg-tsalatkozott Gávai-
tól, talám többit nyér én-bennem; nem lett
Isten' Tanácsa nélkül. Költségemben ugyan
bizony fokban telik; mert a' Tanítómnak tsak
fél-efstendeig két-száz Forintot fizetek; azon-
kívül a' Szállítás 's Afzalt-tartásra fok mégyen;
éfszőkökre-is. Haza meuteletemkor kelletik
ha mit akarok 150 Tallér. Melly én töllem
bizony ki-nem telhetik; de talám valami segí-
tséggel léfzen a' Haza e' közönséges jóra
való igyekezetemben. Avagy ha a' sem lé-
szen, költsön kérek itt pénzt, 's még-is vég-
hez-vifzem a' mit el-kezdetem. Tiszteletes
Püspök Uramnak már két ízben írtam mind
ezekről a' dolgokról, kérem Kegyelmedet,
data occasione emelje Kegyelmed-is ott kete-
kemet. Köfzöntse Kegyelmed betsülettél én
nevemben; Tifz. Dési, Eperjesi, Kolo'svá-
ri, Bajtsi, Dobolyi Báliut Uramékat. Kérem
Dési Uramat, 's Kuu Uramék ígért *Benefici-*
umban ha mit vájhatna meg, igyekezzék izi-
be rajta; mert ha ez' dolgot felölem meg-
értik;

47. Már e' Mesterségnek el-érte főb pontját
Könnyen nem-is hagyhatja-el Hollandiát,

Mert

értik, semmit onnét nem remélhetek. Az UR
Istennek Gondja-viselése alá ajánlom Uram Ke-
gyelmedet 's minden dolgát. Amsterdamban
15-dik Januarii. Aó. 1681. Kegyelmed egy-
ügyű Jóakarója szolgál ha él.

M. Tótfalusi Kis Miklós.,,
m. k.

Professor Pápai Ferencznek serkengető
válaszfa Tótfalusi Kis Miklóshoz
Amsterdamba.

„Binas litteras abs Te Amsterdamo accepi: ex
quibus Te et valere et insuper opus coe-
ptum feliciter urgere laetus intellexi; et
certo crede omnes bonos de tanto bono,
quod Te obstetricante huic afflictæ Patriæ
nascitur impensè granulari. Ita sæpe aliud
cogitantes, Deus nobis Sapientior aliò nec
minus utiliter vertit. Tam non dedecet
Ars ista Eruditum quemlibet, quam unum
e' rudiori plebe. Et novimus Arti Typogra-
phicæ ab initio, usque in hunc diem ma-
gnos et pios in Ecclesia zelotas manum ad-
movisse; ita in hac Patria superiori seculo
Caspar Helms aliquid in hoc genere ador-
naverat, quantus eo tempore Socino maïtyx
et nostra memoria Abrahamus Kertész Vir
idem doctus. Quid de exteris Plantino,
quem magnus Lipsius lucem filii sui vocat,
Stephanus, Elsevirus, Blaewius, Janssonius,

Viris

Mert szép munkájának ott látja töb hafznát,
Hire.

Viris industriis, insignibus Mathematicis, et
Politis Artibus. Perge otiosissime Juvens,
pede quo coepisti, nec ab ullo delicatulo
Academico in transverum rapi finito. Non
te hæc mechanica reddet hebetiorem in li-
teris; hæc inquam ex omnibus, quæ sana
ingenium spirat. Nihil Philosophiæ tuæ offi-
ciet, nihil Theologiæ. Venerandus Domi-
nus Episcopus huic de te tumori synodicè
adplausit. Utinam verò pacatis rebus red-
deretis nobis. Celsissimus Princeps magno
Sultanno ita ordinante suis Transilvanis Pur-
purato Budensi et Valaciæ Principibus
scriptus 1-ma Augusti movebit Exercitum,
reducturum si ita DEO visum est a decen-
nio exulæ a focis et Sacris Hungariæ Is-
raëlem. Cyrum nacti sumus non d'crit Zo-
robabel. Jovate precibus manum ejus per
se remissam, inermem, nisi preces, et pre-
cibus victos DEUS erigat. Tu dum hæc
audis Ornatissime D. etiam in rebus angus-
tis quæ te manere possunt, passibus occhis
ad hosse, ne cede malis, sed contra
audentior ideo: felix quem prædicas Artis
tuæ magistro, felix magno Blaewo, qui
tibi adeo favet, DEUS ipsum longis, illeque
felicibus annis beæ, et uterius animam ac
vires addat, ut qui cum longa Gentis suæ
serie Orbi Christiano tam diu et tam felici-
ter nitidam juxta et utilem operam suam
locavit, nostro huic, vix iater Amplissimas

C

Regio-

52. De mind ezek után, a' mi nagyobb benne,
Betset szép munkája *Asiára* mene;
Georgia Országának nagy Fejedelme 30)
Illy szándékkal lön, hogy új dolgot kezdene.
53. Tudnillik, állítva egy *Typographiát*,
Szemlélvén idegen Nemzetek példáját,
Metízené-ki az ő betűjök formáját,
Követvén született nyelvének mivoltát.
54. Kezdeti szándékában igen gondolkozik:
Király? Leveleit ide'stova vívzik,
Bizonytalán igéri, ha ki találkozik,
Jutalmát el-éri; de senki nem bízik.

55. Fut-

Íjmet: „A' Florentziai Nagy Hertzeg, egy e-
gész Hónapnál tovább juttatott én-utánam,
Gazdag *Condittio* ígérelssel, hogy oda vehe-
tett volna vagy fél-évi-endeig, a' végre,
hogy ott *discipulusokat* tanítanék, és *Florentia*
Officiat erigálván, meg-műtogatnám miképen
kell élni az előzőkkel, a' mellyeket tölem
keresztelenek volt. De mivel már akkor Ha-
za kétföltém, tsak nem mentem. „*M. Men-
ségében*, pag. 67. 69.

- 30) *Georgianusok*, mondanak *Magrellusoknak*-is,
régi nevezetek szerint *Herusoknak*; ezeknek-
is Nyomatató-műhelyet állított *Totfalufi*. Ma-
ga így ír erről:

„Hol vagyon Amsterdámhoz képest *Armenia*?
Azoknak sokat szolgáltam. Hol vagyon *Ge-
orgia*, ad *radices Caucasii*? Azoknak isha nem
lévén nyomtatásjok, hanem mint a' Török-
kék,

55. Futtyák levelei szélllyel *Hollandiát*,
Minden-felé vívzik azoknak a' párját;
Kis Miklós meg-értvén Király' akaratját,
Betűk metízésére meg-indítja ujját.
56. Új dolgot próbála, de véghez-is vívte,
Idegen betűknek formájokat vévő,
Király kívánságát dítserettel végzé;
Mellyért hírt, nagy nevet, jutalmát-is nyeré.
57. Így munkája után meg-növén érteke; 31)
Mert a' nagy helyekről lön nagy jóvedelme,
Mellyek terjedének néhány ezerekre;
Ezt mire fordítsa, azon jár elméje.
58. Tudja, hogy el-fuzyult a' Magyar Biblia,
Melly szükségét nehezen pótol az Haza;
Azért keresetét szentül arra szánva,
Hogy ki-nyomatását annak meg-indítsa.

C 3

59. Ahoz

kök, tsak *Manuscriptummal* élvén; reá vette
magát a' Királyok, és maga le-írva az
Alphabetum-ot, és valami *contextus*, úgy
küldötte nekem Amsterdámba. Én pedig
nem adprobalván azt a' formát; más módo-
sabb Betűket tsináltam nekik; mellyen igen
örültenek. „*Maga Menségében*, pag. 69.

- 31) *Meg-növén érteke*. El-híresedvén tőp munkája,
véle dolgoztattak a' Fejedelmek, a' kik
nagy fizetést adtanak. Maga így ír erről:
„Nékem Belegyumban olyan állapotom volt;
hogy ha Pénz gyűjtésben gyönyörködtem
vólna, és tőzűt fel nem tettem volna azt,
hogy

59. Ahoz mér hát fogni, mellyhez köz értékel
Fogtak mászszor, avagy *Fejedelemi költséggel* 32)
Meg-próbálja maga keresett pénzével, 33)
Maga újjáival metfzett betűivel.

60. Mond-

hogy Hazámat valamint lehet legitsem; an-
nyi idő alatt könnyen 40000, vagy ta-
lám 50000 forintot gyűjthettem volna;
és ha eddig ott maradtam volna, azt mé-
rem mondani; kevés Erdélyi Ur volna, a'
kivel tisztelek pénz dolgából. Amazt coll-
gáshatom ebből; hogy, minckutánna az én
Könyveimnek Nyomtatásoknak gondjától
meg-fizűntem, és egészen magamat a' mun-
kára adtam, az utolsó két éftendőben ke-
tettem én többet 15000. az-az: Tizen-öt
ezer forintnál; mellynek tizen-egy ezer Fo-
rintját csak egy Embertől vettem.,,

Volt ez egy átaljában, a' *Florentinai* N. Hertzeg.
Maga Mentsegeben pag. 1. 2.

- 32.) *Fejedelemi költséggel* fogtanak vala, a' Visolyban
nyomtatott Bibliához; úgy szintén, a' Várad
Bibliához-is; mellyre adakoztak nem csak a'
nagy Népés Ekklesiák; hanem Rákóczi György
Fejedelem, az Idősb Graf BETHLEN István,
BETHLEN PÉTER, GYULAI FERENTZ, és más nagy
Uri, gazdag Emberek, és Népés Ekklesiák.
- 33.) Maga, tulajdon magától kezett Pénzével nyom-
tatattatni-kí; úgy-hogy: mikor a' Bibliát nyom-
tatattatni kezdette, nem volt több pénze, két-
száz Tallérnál, mellyet Jóakarói meg-érvén,
Ilén kísértésnek tartották lenni, hogy mér oly
nagy dologhoz fogni. De drága munkák lé-
vén

60. Mondhatatlan nagy jót tön buzgóságában,
Ilén 's Hazájához fzent indulatjában;
A' mi főzik és drága vala, hamarjában
Bőv's *óltörűk tévé* mind a' két Hazában. 34)

61. De e' sem lön elég; nagy szerezetivel
Emészttetvén Ilén Háza' szerezelmével.
Nem nyugszik-meg; hanem jelen léteclével
Honn akar használni minden erejével.
62. Edes Hazájának mivel kormos füstje
Világosbnaq tetfzik, mint más Nemzet tüze,
Honnjában keserű édesb, mint más méze,
Vágyakozik haza forró szerezete.

C 4

63. Nem

vén kezén, meg-kereste azt, a' mit a' Biblia'
nyomtatására kellett költeni, úgyhogy, semmi
fogyatkozás nem volt, sőt annál sokkal több-
bet. Nyomtatott Bibliát igen szép és kedves
formában, Negyed-fél ezeret. Uj Testamenro-
mat különösen igen szép kisded formában, Négy
ezer két-fizázat; a' 'Sóltárokat-is kisded for-
mában Négy ezer és két-fizáz ekemplárokat.
Azokat mind szép arannyafan bé-is köttete.

- 34.) *Óltörűk tette*. Valósággal úgy volt; hogy a'
mit az előtt nagy árron-is nem lehetett meg-
szerezni; akkor könnyen kevés pénzzel és ked-
vek szerezni valót kaptnak. Így ír maga arról:
„Az én Könyveimet igaz árron adván-el, nona
fel-menne 40000 az-az Negyven-ezer fo-
rintra, vagy még feljebb-is; mindazáltal én
limitáltam csak úgy; hogy 30000 az-az Har-
minz-ezer forintra menne-el; azon igyekoz-
vén

63. Nem hajt semmit, hogy itt bajosabb élere,
És oly mezfize efik kezdett fiserentséje,
Melly mezfize a' földtől fellegék' tejeje;
Siet, mint a' madár, el-hagyott fészékere.

64. Fel-

vén, hogy meg-esmérje minden ebben a'
Nemzetben említett jó szándékomat; hogy
én ebben az Hazában e' Könyveket el-bő-
vítsem és óltóítsam; mint Salomon az
Ezüstöt Jérusálemben. Eleget kiáltottak re-
ám a' *Compastorok*, hogy azzal mind nélkül
's mind magamnak kárt téűék; de én azzal
akkor semmit nem gondoltam, hanem elég-
nek tartván az én keresetemet 30000 for-
inttra limitálni, gondolván hogy annyi-val-
is bé-ém e' Haza javára való igyekezetemet.
Limitáltam közönséges 'Sóktát 75. Pénzre;
keveset adhattam pedig úgy el; mert ez a'
Nemzet semminek limitált árrához nem fok-
ván, nem áthatja-meg, hogy még-is el-ne
kunyoráljon benne; úgy-hogy: ha a' Bibliát
ké: pénzen tartanám; még-is a' Magyar egy
pénzen kérné. Az arannyas Psalteriumat,
mellyet én tíz fűszakra limitáltam, mind el-
adhattam volna igaz árrán egy egy Tallé-
ron. Az arannyas Új Testamentumot limi-
táltam két forinttra, holott más ez előtt egy
arannyon adta. A' Bibliát limitáltam és adtam
mintegy öt forintton, holott az előtt tíz, tíz-
zen-két forintton, vagy feljeb-is el-adák.
Tehát ez a' jószág melly olyan óltón limi-
tálva-is fel-meat volna 30000 forinttra; igaz

árron

64. Fel-tette szép kintsel meg-rakni ez Hazát,
Görög, 'Sídó, Deák betűkkel *Csártját*; 35)
Ne tudálná fenki mások boldogságát,
Holott itt-is elme talál *materialt*.
65. De az Isten' Uta 's embernek szándéka
Mezfize van egymástól, azt mindé szemlatja;
Kis Miklós próbálja maga példájába,
Nem kell mezfize menni 's jöni bizonyásra.
66. Tsendes parton üle's éle Belgyiomban,
Haza jöve, 's esék nehéz háborúban;
Szabadságból jöve szövevényes bajban,
Életét untató nyughatatlanságban.
67. Ott már gazdagula 's él vala kedvére,
Nem vált világ fiserent femnire szükségé;
Haza jöve, hogy itt a' kézből költene,
És ne lenne honnan tehetne helyébe.
68. Tudós Embereknek nagy fiseretektől
Meg-válék ki-terjett esmeretsegektől;
Hogy élne Istennek 's Hazájának szentől;
Mindent félre tézzen ilyen fiseretből.

C 5

69. Illy

étron a' mint más akárki adta volna, mennyi-
re mehoztott volna? Nem óltóítottam-e hát el
a' Könyveket,? *Maga Mentéegében* pag. 7.
35.) Mindenféle Betűi *Tafalástnak* igen kedvelek
váltanak a' fzernek; *'Sídó Betűket*-is fzebbeket
az övéndi, még e' máj napig-is nem igen le-
het látni.

36.) Tel-

69. Illy jószándékának nem löntellessége; 36)
Mert változó időnk szereztsétségsége

Bo.

36.) *Teljes vége* nem volt; mivel Haza jövelekor mindjárt Műhelyet a' maga tetizése szerezni fel-nem állhatott, 's a' míg azok után járt az idő telvén el-holt a' Fejedelem, el-holtak némely Jó Fantor Urai, fok változás lett az Országban. Az Igazgatásnak változásával bejött a' fok húzás vonás, nyomorgatása a' föld Népének, a' melyekbe ötlet-is belé kezdtek elegyíteni a' Kolo'sváriak, és igen meg-kezdett kedvetlenedni. Nevelték ezt a' Papi renden valók-is némelyek, kik gonosz szemmel nézték az ő előmenetelét 's gazdagságát, 's elő-mentét akadályoztatták. Maga is a' Belgyömi szabadsághoz szokván és egyenlőséghez, nehezen emészthette-meg csak kevés befizontatását-is. Melyekre nézve itt két *Apologiadit*, egyiket Deák nyelven; melyben mentegeti a' Biblia körül való tselekedéseit; és elő-adia a' jó Magyar írásnak módját, a' valóságos *Orthographia*, a' melyet követett; mely egy jó és helyes Könyv. A' másikat Magyar nyelven írta maga személynének 's különös tselekedeteinek mentegetésekre. Abba meg-sérítettettek tartván magát nem csak a' Kolo'svári Papi rend; hanem még az akkori Gubernator-is, a' kiről írta volt, hogy Váralján Felcsége után birt kevés *Jóságát*, és ott épített Mahmát el-vette; annyira ment a' dolgot; hogy *retracladni* kellett a' Generalis Synodus előtt. Mely *retraclálásnak* formáját akkor Világ eleibe bocsátotta ilyen módon:

En

Borítá, bús, bajos és gondos életbe:
Igy fok változást ejték betegségbe.

70. Oda

„En Milt. Tótfalusi Kis Miklós, fok-féle böl-dogtalanságaim, és hol egy 's hol más injuriltatásim között lévén, mind a' természetnek erőtelensége, mind az Emberi indú-lacoknak hatalma által véletlen vittemm arra, hogy mind Isten, 's mind tisztá igazságú Szent Vallásunkhoz való kötelelőségem és Kerefityén Felebarátomhoz való szerez-tetem ellen, közönségessé tétegett írásom-tal, helytelenül vindicálván magamat, nem csak fok tisztelteséges Embereket; hanem az egész *Orthodoxa* Ekklesiát kefervelem meg-bántottam 's meg-borítákozattam; de már magamba térvén, mind Isten, 's mind az egész Világ előtt, meg-csmérem ebben-ülő vétségemet, és azt a' munkámat, mely ilyen Titulus alatt vagyon:

M. Tótfalusi Kis Miklósnak maga Személynének Éle-tének és különös tselekedeteinek *MENTSÉGE*; melyet az *Irgyeik* ellen, kik a' különöségei jónak es íránt meg-gátolói, írni kényszerített Kolo's-várat: 1698-ik Észendőben.

Egészlen in omnibus Punctis et Partibus retraclio-m, anabildom; a' mely tisztelteséges Em-bereknek Nevek pedig azon munkában elő fordúl gyakrabban, ezen *Retraclatiom* szerint az Erdélyi *Orthodoxa* Szent Generalis Syno-dus előtt meg-követtem, ő Kegyelmeik-is énné-kem ilyen vétségemet, Istenért, és a' szereztebéli Atyafiságért condonálták. Igérvén

2174

70. Oda lön kezének 's lábának ereje; 37.)
Nem lehet elmének kinos teitben élte;
Oda lön intézett sok hafzon-tétele:
Sok nyavalyáinak *Haldí lön a' vége.* 38.)
71. Sirasd

arra magamat, hogy mind az említett Könyvemnek minden *Exemplárit* dona Fide előadom, hogy *supprimata*lsanak a' tavalyi Apológiának *Exemplárral* együtt; mind pedig hogy ilyen 's ehez hasonló dolgot soha nem attentálok, hanem az Igaz Réformata Ekklesiának hitben, és abban való tisztelességes Uraimnak 's Atyámfiaiának szeretetekben állhatatosan meg-maradok; abban várván mind Világból való tisztes ki működést, mind Ditsőséges Örök Élethe való Felutadádsomat, melyről is akartam *omni aetati praefecti et futurae ezen Retractationat* Nyomtatásban ki-botsátani. Anno 1698 13-4-k Janii.,

Ma ezek az *Apológiák* Tótfalúsának nagy Ditsőségére szolgálnak; és ő úgy járt azokkal mint *H. Grotius* azon Könyvével; melyet az Hollándiai Ordók el-töröltek volt a' Mauritzius Fejedele'n' parancsolatjára akkor; most pedig úgy szemlélik és ditsérik mint a' Republiának igen nagy hasznára való írt.

- 37.) *Enjeid* meg-fosztartot, Gutta-ütésbe esvén, kivált hogy rosz akaróinak östökölésekből a' Várdára vlieten; azon-kivül is gyenge egészséggé 's crejü lévén, a' munkára alkalmatlanná tétetett.
38.) *Haldí lön a' vége* sok nyavalyáinak. Férvén autól, mint Jó Lelkü Ember, hogy találja ké-
rént

71. Sirasd Magyar Nemzet károdát ő-benne,
Zárjad-bé kintsedet Koporsóba véle,
Nints dítsekedésed 's nem-is lehet ebbe;
Hofszú 's bizonytalan reménség helyette.
72. Sirásfátok Skóliák benne károtokat,
Tudósok illy ékesgető tagotokat!
Nem nézi idegen izüklüt forsortokat,
Nem óltstítja, mint ez, Könyvbéli árukat.
73. Közleb, véle együtt szenvedett hű Társa 39)
Ortzádat fzedemből könyved árja mossa!
Oda

rént e' Hazának nem foglálhat, egykor nehéz betegségbe esvén, a' mely *Matrixok*at Amsterdamban hagyott volt bizonyos végre; melyek 1200 Talérotak meg értenek, azokat költötte az Erdélyi Ekklesiáknak; de azok még az ő életében némelly Magyaroknak nevezetesen Bóni Sámuelnek gondatlansága 's ravaszsága által hirtellenül el-vesztenek. Engedte annak utánna már el-betegesedvén *Sempejeit* és *Matrixait* az Erdélyi Reformata Generalis Ekklesiának három ezer Forintokba; melyeket a' Tótfalusi halála után a' Pö Konfissorium' parancsolatjából meg-vi'sgáltak, *Vas György* és *Rédei Pál* Urak, *Kaposi Sámuel* és *Enyedi István Professzorok*. Annakutánna Pünköszt Havának 15-ik Napiján 1703-ik Élt-ben téll kerént kezéhez-is vette a' *Fusoriát*: a' *Typographiét* adták Arendába Telegdi Sámuelnek LXXV. M. Forintokba.

- 39.) *Tárta Székely Mária*, Székely András leánya, a' ki után hirt valami réz Jószágotkát Várltja.
40.) Já-

Oda lön Szivednek kívánatos mása,
Kiben volt Leelkednek méltó vídamsága.

74. Sirasd neveletlen két Arva Leánya! (40
Nints már reménséged; tsak egyedül abba,
Kinek ditsekedő Titulusa tartja,
Hogy ő az el-hagyott Árváknak az Atyja.

75. Magát mi illeti; siet ő a' tzelra,
Háttra sem tekinthet oda volt vágyása:
Melly kéz őt fel-fogta, bizony nem mostoha,
Nem fél változástól, olly' jóba merült ma.

76. Sierfz bóldog Lélek! de mi nem botsátunk,
Numidiból-is köveket hozatunk,
Peldára azokból Ofzlopot tsínálunk,
Emlékezetedre arra ighen irunk: (41.

Tótfa-

40.) Judit és Anna. Egyik ment volt Férjhez Berivőji Jósefhez, a' ki mindenét el-vestegette, a' mit Edes Atyja kerescményéből oda vitt volt.

41.) Temetőben lévő Koporsó Kövére ez az írás
vagyon Fel-metve:

NICOLAUS K. TOTFALUSI

Anno 1702. 20. Martii.

Aetat. LII. Denat.

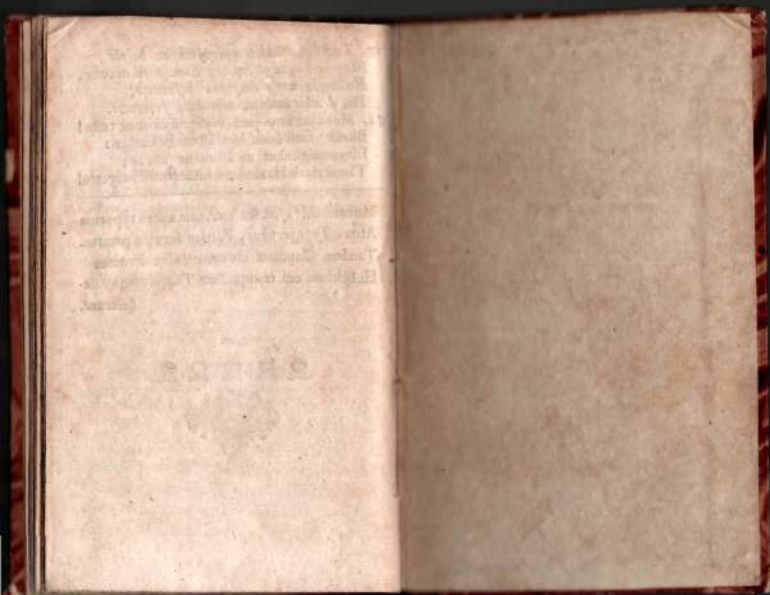
Tótfalusi jacet hic *Nicolaus* mole sub ista.
Pannoni quem genuit Tellus; sed Dacica nutrit.
Postque decennales curfus, Hollandica Pallas
Artibus ingenuis cultum, compluribus auxit
Mune-

77. *Tótfalusi Miklós nyúgoszik ex helybe;*
Magyar-Ország szülte, Erdély fel-nevelte,
Hollandia nagy dolgokra készítette;
De, a' mint intézte, nem adta szerventse.

78. Mondjad úton-járó, Nyúgodjék-meg teste!
Búsult Leikének lett Isten Békesége:
Idegenségünket az Isten ne nézze;
Támazfizon Hazáknak inkább mást helyette!

Muneribus; Fusor, Sculptor, cum matre typorum
Atque Typographus, Patriae fervire paratus.
Tandem Claudiaci civem coluere Penates
Hospitium cui tranquillum Tumulumque de-
(derunt.

Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára, Székelyudvarhely

